

Genmäle till Bengt Stolt

Det är givande att Bengt Stolt har engagerat sig i min artikel om Gotlands kyrkor och deras relation till det medeltida samhället (Pitkånen 2000). Stolts artikel innehåller dock en del felaktigheter som jag i det följande vill kommentera.

Stolt har tyvärr missförstått min frågeställning i och med att han tror att min artikel handlar om datering av kyrkobyggnaderna och byggnadsdelarna, dvs. att jag kommer att »...diskutera [dateringarna] 'utifrån ett brett samhällsligt perspektiv'». Inte dateringarna, utan »... de gotiska förändringarna i koret, tornet och långhuset kommer att ses utifrån ett brett samhällsligt perspektiv» (Pitkånen 2000, s. 237). Vidare kommer Stolt med egna tolkningar av hur ombyggnadsprocessen sett ut tidsmässigt: »... kyrkornas olika delar börjat byggas från öster och realiserats med ett mellanrum av ungefär 30 år», och ställer detta mot vad jag har skrivit. Sådana beskrivningar av ombyggnadsprocessen diskuteras inte av mig och är inte intressanta för artikelns syfte. Syftet med artikeln är i stället att diskutera orsakerna till och de lokala variationerna av ombyggnadsprocessen.

Mycket av det som har skrivits om de gotländska kyrkorna har haft konstvetenskapliga utgångspunkter. Sven-Olof Lindquist (1984) har dock diskuterat kyrkornas gotisering utifrån ekonomiska perspektiv. Vad jag har hävdade i min artikel är att de ekonomiska skälen inte räcker som enda förklaring, utan att flera faktorer måste tas hänsyn till. Också Stolt har uppmärksammat att byggandet av kyrkor styrs av »...ekonomiska och andra okända faktorer». Vad han däremot inte har förstått är att det är just dessa »...andra okända faktorer» som diskuteras i min artikel. Vilka dessa okända faktorer var är en öppen fråga för alla som deltar i diskussionen att ta ställning till.

Enligt senare års forskning (Carlsson 1990, s. 5f; Myrdal 1993, s. 127) har skillnaderna mellan Gotland och andra delar av det medeltida Europa (såsom Danmark) varit mycket mindre än vad man tidigare trott. Utan att gå djupare

in på denna fråga är det dock klart att också Gotland har haft tre huvudsakliga samhällsskikt: prästerskapet, menigheten och ett ledande skikt. Denna premis är också det enda som behövs för att Jes Wienbergs (1993) teori ska kunna appliceras på det gotländska materialet. Att Stolt väljer att kalla Danmark för ett feodalt samhälle och Gotland för något annat har i sammanhanget ingen större betydelse. Så fort de olika samhällsskikten existerar kan också de olika byggnadsdelarna relateras till dessa samhällsskikt enligt Wienbergs modell. Definitionen av öns »ledande skikt» kan diskuteras: dock räcker dess existens för den teoretiska utgångspunkten. Tidsskillnaden (100-150 år) mellan den danska och den gotländska utvecklingen utgör inte heller något relevant problem för teorin eftersom det i mentalitetshistoriska sammanhang är en mycket kort tidsperiod. Dessutom betyder den intensiva handeln som bedrevs på ön att köpmannamentaliteten hade utvecklats längre på Gotland än i många andra regioner under samma tid.

Stolts påstående att jag »stillatigande» undantar de nio sydligaste kyrkorna saknar grund eftersom jag helt öppet redovisat detta i början av artikeln. Han kan dock ha en poäng i att ett besök hos Riksantikvarieämbetets arkiv, om det varit möjligt vid tillfället, skulle ha kunnat göra min genomgång mera komplett vad gäller de sydligaste kyrkorna och kastaltornen. Den sydligaste regionen kan utgöra en anomali, men det är något som jag för tillfället inte kan uttala mig om. Eftersom jag klart och tydligt redovisat min avgränsning av materialet förstår jag inte heller vad Stolt menar med att jag »...gjort upp ett antal ofullständiga Gotlandskartor». Förutom de nio sydligaste kyrkorna är alla medeltida Gotlandskyrkor samt de respektive byggnadsdetaljerna med i undersökningen.

Slutligen menar Stolt att jag »...själv inte är övertygad om att allt [jag] påstår skulle tåla en närgående granskning» och att mitt »uttrycksätt är genomgående mycket svävande». Allt i min artikel har redovisats enligt gängse vetenskaplig praxis och såvitt jag förstår lyckas inte

Stolt eller precisera vad det är han menar är svävande. Jag tror att diskussionen skulle ha tjänat mycket på en sakligare argumentation. De medeltida kyrkorna och det medeltida Gotland erbjuder fascinerande men komplicerade källor till breda medeltidsarkeologiska och historiska studier och det är viktigt att också i detta fall föra en öppen och saklig diskussion.

Referenser

- Carlsson, A., 1990. Gotland och Visby mellan vikingatid och medeltid – ett debattinlägg. *META, Medeltidsarkeologisk tidskrift* 1990:3. Medeltidsarkeologiska föreningen. Lund.
- Lindquist, S.-O., 1984. Sextio marker silver vart år... *Gotländskt Arkiv* 56. Föreningen Gotlands Fornvänner. Visby.

- Myrdal, J., 1993. Bönder på Gotland. Om Tryggve Siltbergs licentiatavhandling. *Gotländskt Arkiv* 65. Föreningen Gotlands Fornvänner. Visby.
- Pitkänen, M., 2000. Gotiseringen av Gotlands kyrkor och den gotländska landsbygden. *Fornvännen* 2000:4.
- Wienberg, J., 1993. *Den gotiske labyrint. Middelalderen og kirkerne i Danmark*. Lund Studies in Medieval Archaeology 11.

Mika Pitkänen

Kronobergsgatan 21
112 33 Stockholm
mika.pitkanen@iki.fi

Stil eller inte?

När man börjar intressera sig för begreppet stil och dess roll inom arkeologin idag finner man snart att begreppet är relativt lite diskuterat i Sverige. Det är på intet sätt konstigt eftersom begreppet är mycket svårfångat. Icke desto mindre behövs begreppet. Frågan är hur det ska användas. Ska man överhuvudtaget använda det som man gör idag? Mitt intresse för stilbegreppet väcktes under arbetet med en D-uppsats i arkeologi. Uppsatsen skulle behandla Salin stil 1, och då blir, naturligtvis, begreppet mycket centralt. Mitt fokus ligger därför på stil i förhållande till djurornamentik, man jag vill hävda att stilbegreppet är mycket viktigt i all arkeologisk forskning. De flesta forskare tar upp begreppet, vissa diskuterar det också, men det har inte definierats. Jag tycker heller inte att det fått den plats i forskningen som det förtjänar. Ett av problemen är att begreppet tagits för givet. Ibland har det inte tagits upp alls, ibland har det fått en negativ tolkning eller underdefinierats. Att det tagits för givet diskuteras av den engelska forskaren Robin Boast i artikeln *A small company of actors* som publicerades 1997: »From this divide the stylistic debate, both within archeology and art history, has assumed that there

was a thing out there that we could identify as style» (1997, s.175). I Skandinavien har forskare som Lennart Karlsson (1983) och Arne B. Johansen (1979) försökt diskutera begreppet. Karlsson tar i sin bok *Nordisk form – om Djurornamentik* (1983) upp hur undanglidande begreppet är. Hans syfte är dock inte att diskutera stilbegreppets vara eller inte vara, utan att få forskarna att fokusera på den begreppsförvirring som finns inom forskningen om djurornamentik. En begreppsförvirring som jag anser till stor del hör samman med att stilbegreppet är så svårgripbart. Karlsson är av åsikten att om djurornamentiken i sig är komplicerad är det »... ett intet mot de kaotiskt tilltrasslade härvor av i varandra flätade stilbegrepp man möter i den litteratur, som behandlar detta område» (1983, s. 92). Varför har då alla de här stilbegreppen kommit till? Jag tror att en av anledningarna är att eftersom stilbegreppet är så komplext, är det svårt att sätta sig in i det och därför har man fastnat och i stället försökt hitta och namnge ytterligare en detalj. Man har stått och stampat utan att komma vidare. I boken *Skuggor ur en annan verklighet* (1997) är Lotte Hedeager inne på samma tanke: »Även